

3. Jomfruliv og det sociale fællesskab

Hvis man forestiller sig, at livet og omgangsformerne i et adeligt jomfrukloster kan sammenlignes med tilværelsen i middelalderens katolske nonneklostre, tager man helt fejl. Beboerne var til en vis grad rekrutterede fra de samme sociale lag, men her holdt ligheden også op. Katolske nonner og deres strenge, religiøse levevis og gøremål var afgjort ikke noget forbillede for hverken jomfruer eller det officielle Danmark i begyndelsen af 1700-tallet.

Dagligdag i 1700- og 1800-tallet

Visse af dagligdagens adspredelser var kendte fra fruestuerne ude på herregårdene. Man læste og fortalte historier, skrev breve og dagbøger, sang og hørte musik, holdt rede på slægten og de nye generationer. Desværre er der ikke bevaret nogen af disse skriftlige beretninger, men historikeren Louis Bobé giver et levende indtryk af damernes dagligliv.⁶⁴ Vi ved, at konventualinderne i 1700-tallet foruden kristelige, opbyggelige skrifter også læste filosofi og digte, overvejende på fransk og tysk. De malede, tegnede, syede, spandt, strikkede og broderede – ikke kun til sig selv, men også til velgørenhed. Der skulle holdes styr på både sladder og nyheder. Selvom der var gartner til det grove arbejde, så var klosterhavens roser og stauder en yndet udendørs beskæftigelse. På dette tidspunkt var der ikke noget parkanlæg uden for klostermuren, der var egnet for sarte jomfrusko. Klosteret havde også sin egen kirke, og den daglige morgen- og aftenbøn var obligatorisk for såvel konventualinderne som deres kammerpiger – i hvert fald i de første mange, mange år.

I Midterfløjen boede nogle af damerne ved klosterets start, som vi har set, to og to sammen på et lille værelse, hvor de delte såvel seng som kammerpige. Om det også gjaldt for Susanne Maria Worm (1685-1731) vides ikke. Hun blev indsat af kongen i 1718. Hvis man besøgte hende, ville man kunne fornemme lyset, der faldt ind gennem de småsprossede, blyindfattede vinduer, dæmpet af de ophængte kattungardiner. På væggene hang fire lampetter, et forgyldt spejl med krone og enkelte familieportrætter. Rundt om et ovalt, lakeret bord stod fire højryggede stole betrukket med rødt og grønt maquai. I det ene hjørne et rødmalet fyrretræsskab

med en te-maskine og små porcelænskopper til gæsterne. Et skab ved ydermuren indeholdt frøkenens 30-bind store bog-samling med franske værker samt glas og krukke. I det andet hjørne stod en fyrretræsseng med grønne maquai-gardiner trukket for.

MODE OG SPROGBRUG

Susanne Worm var på ingen måde nogen fattig kvinde, tværtimod. Sammen med sin søster havde hun arvet en pæn formue tjent på faderens handel i Vestindien. En svær dragkiste og en stor kuffert gemte hendes linnedtøj og en omfangsrig garderobe, den største og absolut kostbareste, der nogensinde har været gemt bag klosterets mure. Ud over et stort antal kjoler med franske navne som Manteaus, Chagrin og en Crevée af Toile de Marseille samt et korset med guld-bånd var hendes stadsstykke en rød fløjlskåbe med hermelin.⁶⁵

Klosterets beboere var kvinder, der kom fra meget velstillede hjem med stor selskabelighed og dannede konversationer, og det afspejlede sig i disse kvinders sprog og tøjmode. De gik gerne på visit ude i byen, hvor de meldte deres ankomst i de højborgerlige hjem og deltog i kaffe- og teselskaber i deres stiveste puds, som i slutningen af 1700-tallet bestod af stærkt indsnørede kjoler med krinoliner eller fiskebensskørter, mens håret i tidens mode var sat op i høje frisurer i bedste Marie Antoinette-stil, som man ser på Rach og Eegbergs maleri, figur 21. Det stred måske lidt imod forskrifterne for, hvordan frøkenene måtte gå klædt til daglig inden for murene. Her var kun tilladt at bære uldent tøj eller "ostindisk bast", (klædestof af plantefibre f.eks. hør), medmindre deres finere søndagstøj var så slidt, at det kun var tjenligt til dagligt brug. Og kun kniplinger, som de selv eller deres kammerpiger havde fremstillet, måtte bruges. Men uden for klostermurene var det altså sådan, teolog og seminarielærer C. L. Strøm, der var født i 1771, huskede dem, når de kom på visit i hans barndomshjem hos stiftsskriver og domkirkegodsforvalter Ole Strøm og hans hustru. Så gik snakken eller rettere konversationen, og det i et sprog den unge mand ikke var vant til, idet flere af klosterdamerne havde udenlandsk accent og benyttede mange franske udtryk. Damerne kom gerne så tidligt på eftermiddagen, at de kunne nå at nyde først kaffe og bagefter te med småkager og bagværk med syltetøj, inden de skulle hjem til aftenmaden på klosteret.⁶⁶

Figur 28. Konventualinderne i Hjørnestuen, som både var spise- og opholdsstue, fotograferet 1899 i anledning af 200-års jubilæet. I 1901 var der følgende beboere i klosteret: Priorinde Elisabeth Bluhme samt konventualinderne Maria Antoinette Hedemann, Caroline Walterstorff, Jutta Hegermann-Lindencrone, Louise v. Wimpffen, Louise de Roepstorff og Nelly Skeel. Foto: Roskilde Kloster.

DAGENS HØJDEPUNKT – FÆLLESSPISNING

En af de væsentligste motivationsfaktorer for de nye konventualinder var uden tvivl det sociale fællesskab, som klosteret kunne tilbyde. Et trygt liv blandt ligesindede og lige stillede. I Hovedbygningen, under Riddersalen og med adgang fra både Priorindefløjen og fra hovedindgangen, ligger Hjørnestuen. Det var her, en stor del af klosterets sociale liv fandt sted, og det var her damerne samledes hver eftermiddag og aften til hygge og livlig snak. Her spiste damerne deres daglige måltider sammen med priorinden. Hvert måltid bestod af tre retter serveret af en tjener i elegant livré med sort kjole med guldsnore og forsølvede knapper, og ved passende lejligheder bar han på hovedet en hat med guldgaloner. Til at hjælpe sig med opvarthningen havde tjeneren i klosterets første tid en ung mand, kaldet "Jomfrudrengen Povl", klædt i gråt livré.⁶⁷

Middagen kunne bestå af retter som kalvekrøsebudding, hachis, kyllinger i champignon eller fiskeretter som flyndere, aborrer, karusser og brasen samt fyldte krebs og muslinger. Kød og fjerkræ kom direkte fra godsets eget dyrehold, og mange af fiskene kom højst sandsynligt fra klosterets egen fiskepark i Klostermarken. Desserten bestod ofte af krebsekage, arme riddere eller leverkage. Og der blev serveret vin til maden. Helst god fransk vin af mærket Bergerac fra Fabritius i København eller en kølig rhinskvind.⁶⁸ Klosteret var kendt for at have byens næstbedste vinkælder, kun overgået af Domapoteket. Jo, der var stil over måltiderne i 1700- og 1800-tallet. Derefter var det slut med det ekstravagante – men ikke med de fælles måltider. Fælleshusholdningen fort-

satte helt frem til 1. september 1947, hvor klosterets økonomi ikke længere tillod denne luksus.

For dog stadig at have et fællesarrangement, beholdt man i nogle år de såkaldte mandagsaftener, hvor man inviterede honoratiores fra byen og oplandet, hvor damerne mødte op i lange kjoler og hvide handsker, og hvor man endnu havde brug for en tjener i livré. Men også den tradition døde ud.

Ud over at servere for damerne og deres gæster havde tjeneren også en anden opgave, idet han var klosterets postbud og omdelte de eftertragtede breve med nyt fra familien og livet ude omkring på godserne. Priorinden skulle selvfølgelig holdes underrettet om al korrespondance ind og ud af klosteret.

KLOSTERETS TJENESTEFOLK

Damernes kammerpiger spiste naturligvis ikke sammen med konventualinderne, men havde deres egen spisestue kaldet *frøkenstuen*, på den anden side af hovedtrappen i Midterfløjens sydlige halvdel. Kammerpigerne og det øvrige tyende måtte nøjes med en mere simpel kost end konventualinderne.

Fundatsens § 28 foreskrev, at der foruden jomfruernes kammerpiger skulle være en udspiserske, dvs. en husholderske samt brygger- og malkepiger, karlfolk samt en skrivekyndig tjener, en gartner, en kusk, en portner og en tærsker. Ud over dette ansatte man også straks en røgter til at vogte klosterets 20 køer. Folkene havde krav på to retter mad middag og aften. Til frokost fik mændene sild og brød, mens pigerne fik øl og brød, måske som øllebrød, serveret på tallerkner af engelsk tin. Mortensaften stod menuen dog på gåsesteg med en pot vin til. Klosterkøkkenet rådede over en såkaldt stegevender, som ikke var en køkkenkarl, men et mekanisk værk, som byens urmager havde kontrakt på at tilse.

Via en trappe i hjørnet af klosterkøkkenet kom man ud i folkespisestuen, som lå i en lav bindingsværksbygning, der stødte op til Midterfløjens sydøstlige hjørne. I 1889 indeholdt den i stueplan foruden folkestuen også en lejlighed til husjomfruen og på loftsetagen to små værelser til deling mellem to kokkepiger og to stuepiger.

Antallet af tjenestefolk har varieret meget gennem tiderne, alt efter behov og økonomi. I 1787 var der 24 ansatte til at betjene 15 beboere. 100 år senere var der 20 til at servicere ni beboere, og ved grundstensnedlæggelsen til Damerne Fløj i 1906 boede der foruden priorinden kun syv konventualinder

Figur 29. Tjener Hansens læderposttaske står i dag i Den Røde Stue og minder om dengang, tjeneren bragte breve ud til damerne. Foto: Jakob Zeuner.

Figur 30. Husholderske frk. Laurine Margrethe Jakobsens "Kogebog for store og små Huusholdninger" fra 1851. Dette eksemplar er nu indgået i klosterets bibliotek. Foto: Jakob Zeuner.

på klosteret,⁶⁹ og folkeholdet bestod af 7 kammerjomfruer, 1 bykarl, 1 tjener, 1 havekarl, 1 kusk, 1 vægter, 1 husholderske, 1 overstuepige, 1 understuepige, 1 overkokkepige og 1 underkokkepige.

Når man skulle lave mad til 25-40 personer to gange om dagen, og de endda var delt i to grupper, som ikke skulle have samme menu, så kunne man godt bruge en kogebog for store husholdninger. Det var derfor heldigt, at klosterets husholderske, Laurine Margrethe Jakobsen, skrev og udgav en sådan, mens hun arbejdede her. Bogen med den sigende titel: *Kogebog for store og små Huusholdninger, indeholdende Anviisning til en Mængde forskellige Retters tillavning samt Kogning, Bagning, Syltning, Slagtning og Nedsaltning* udkom i 1851. Den blev så populær, at der kom en 2. og forøget udgave i 1866, men da havde frk. Jakobsen forladt klosteret efter mere end 15 års tjeneste (ca. 1845-60).⁷⁰

Ved hjælp af frk. Jakobsens kogebog kan man sammensætte sin egen menu ud fra følgende forslag:

Forretter:	Hovedretter:	Desserter:	Kager:
Hummer i carry	Boeuf à la royal	Æble-Charlot	Punch-tærte
Ål i simpel gelé	Fricandaux	Rismelsbudding	Marengs-kranscake
Åle-frikassé	Filet af harer	Krebsebudding	Mandelkage med citroncreme
Lammesuppe	Spækket gjede		Magdelene kager
	Farseret oksetunge	Beignets d'Abricots	

Det var husholdersken, i samarbejde med priorinden, der stod for den daglige husførelse, som fungerede som en landhusholdning. Hun var heldigvis ikke ene om det store arbejde for som beskrevet, havde hun både en over- og en underkokkepige samt en bryggerspige til de mange praktiske gøremål i et landkøkken uden nutidens mange hjælpemidler.

Hos herskabet havde konventualinderne ret til deres egen personlige opvartning i form af en kammerpige, som i 1800-tallet skiftede stillingsbetegnelse til kammerjomfru. Som nyankommen konventualinde måtte man være to om en kammerjomfru, inden man avancerede til at have sin egen personlige, medmindre man betalte sig fra at have en selskabsdame boende, men det var kun de færreste beskåret. Priorinden havde naturligvis altid sin egen kammerjomfru.

Kammerjomfruens påklædning bestod til daglig af en blå bomuldskjole med et hvidt, stivet forklæde. Man må ikke forveksle hendes rolle med stuepigens. Kammerjomfruerne stod i kloster-hierarkiet lige under husholdersken/husjomfruen

og tog sig af de personlige gøremål som at hjælpe med påklædningen, at sætte håret, ordne personligt linned og boligens finere indbo. Efterhånden som hendes konventualinde(r) blev ældre, kunne der følge andre plejefunktioner med, men de grovere gøremål som at bære vand til og fra værelserne, tømning af natpoter og kakkelovne, storvask og hovedrengøring var ikke hendes opgaver. Dem måtte stuepigerne tage sig af.

Midt i 1800-tallet forbedredes konventualindernes boligforhold, idet kongelig resolution af 11. maj 1853 gav de otte ældste retten til to værelser hver – dog kun så længe antallet af beboere var så lavt, at det var muligt.⁷¹ Damerne havde også ret til at benytte klosterets køretøj, dvs. hestevogn, så derfor havde man en kusk, som befordrede damerne og bl.a. kørte dem og deres piger på den årlige skovtur og derudover forestod arbejdskørsel efter varer. Kusken havde sit eget kammer i staldlængen ved siden af hestebåsene.

Antallet af avls- og staldkarle, røgtere, malke- og bryggerpiger varierede gennem årene i takt med landbrugets og husdyrholdets størrelse. Man må formode, at alle de tjenestefolk, der angives i folketællingerne, har haft bolig på klosteret. I 1700- og 1800-tallet sov godstyendene mange sammen og i begyndelsen rundt omkring på de underligste steder. Det gjaldt ikke kun på adelens godser, men også på de kongelige slotte. Efterhånden fik man indrettet små værelser med tynde bræddevægge oppe på loftsetagen. Her på klosteret var der sådanne værelser til tjenestefolkene i Midterfløjens tagetage direkte under tegltaget, og de mere heldige havde værelser i den indskudte etage over kirkegangen i Midterfløjen. Som almindeligt tyende skulle man ikke regne med at have familie boende på klosteret. Det var forbeholdt de højest rangerede ansatte. Klosterforvalteren havde sin egen familieboli g med egne tjenestefolk, og også husjomfruen havde sin egen lejlighed, men der er ikke fundet eksempler på, at hun har haft familie boende. Derudover var det kun gartneren, der var så privilegeret. At blive slots- eller godsgartner krævende en langvarig uddannelse, og gartneren rangerede derfor højt i det interne hierarki. I den første folketælling fra 1787 har klosteret en gartner, Malthe Bjerager, som boede sammen med sin kone, 3 børn og svigerinde. Fra ca. 1870 fik gartneren en toværelses lejlighed i en nybygget, grundmuret gartnerboli g.

Når det store folkehold skulle kaldes sammen til måltiderne, blev der ringet ind med en klokke, som hang udvendigt på gavlen af folkestuebygningen.

Figur 31. 1905. Tjener Jens Lauritz Andersen står ved vandpumpen uden for folkestuen. På gavlen over ham hænger en klokke med en snor ned til vinduet, så tjenestefolkene kunne kaldes til skafning. Ude på gårdspladsen står en noget større vandpost, hvor vandet løber fra tuden. Foto: Kr. Hude.

17 par tjenende hænder til syv beboere var nok normen i 1906, men i længden var det ikke nogen holdbar fordeling.

Rødgrødsbal, mytteri og andre historier

Et lukket samfund, som klosteret på sin vis var, har gennem tiderne været et oplagt mål for små, morsomme historier med en pointe, hvoraf mange er fortalt med et kærligt glimt i øjet. Og klosterets beboere og deres familier var bestemt heller ikke selv uden humor eller sans for dramatik.

DEN VARMBLODIGE KONGE

Von Hedemann-slægten har leveret adskillige konventualinder og flere priorinder til klosteret. I ti-året 1870-1880 var det kammerherreinde Sophie Eleonora Josephine von Hedemann, født baronesse Holck af Holckenhavn (1811-1880), der

sad på priorindeposten. Hun var da enke efter kammerherre Adolph von Hedemann. Familiens slægtsbog fortæller om "Nora", som hun blev kaldt mellem venner, at hun var begavet med andet og mere end administrativ talent, idet hun bliver beskrevet som en person med stor ånd, ynde og udstråling.⁷² Da hun var 18 år gammel, skrev digteren Johan Hollard Nielsen disse strofer til hende:

*O! Jeg har seet paa Jorden for mit Øje,
Hvad kun Correggio saa i Phantasie,
Naar sød henrykt han stirred mod det Høje,
og der Madonna sværmed ham forbi.
Jo! Jeg har skuet Smil fra Evigheden
Med Jordens Skjønhed at forene sig,
Jeg seer ej noget Skjønnere heneden
Thi jeg har seet, Eleonore! Dig.*

Selv Christian 8. kunne ikke stå for hende, og han blev en af hendes varmeste beundrere. Han var kendt som en varmblodig herre med mange elskerinder, ugifte såvel som gifte, af almue såvel som af ædel byrd. Det skal dog understreges, at det ikke nødvendigvis var alle kongens damebekendtskaber, der også var hans elskerinder. I perioden 1840 og frem til sin død i 1848 var kongen ofte sammen med Eleonora von Hedemann eller bare E., som hun af diskretionshensyn blev kaldt i kongens dagbøger. Hendes mand var på det tidspunkt ansat som hofchef for kronprins Frederik, den senere Frederik 7.⁷³

JOMFRUERNES BØRN

I 1879 og 1880 blev der indskrevet endnu to unge kvinder fra Hedemann-slægten. Først den 24-årige Marie Margrethe Nancy Antoinette Hedemann (1855-1940) og året efter hendes 3 år yngre kusine, Emma Frederikke Mathilde Hedemann. Emma Hedemann blev dog udmeldt af klosteret, da hun blev tildelt en hofplads i Vallø som hofdame. Marie von Hedemann havde et hjerte for velgørenhedsarbejde, og hun gjorde sig bemærket i Roskilde ved at være en af de faste støtter bag byens første børnehjem, Roskilde Børnehjem, sammen med bl.a. boghandler Flensborg, købmændene Willumsen, Aarestrup og Schram samt stifterne, pastor Carl Tolstrup og frue. Det var muligvis også Marie von Hedemann, der formidlede en tilbagevendende juletradition for børnehjemsbørnene. Hjemmet var beregnet for 16-18 piger i alde-

ren 1-16 år, og en af dem, Thora Bertel-Hansen, fortæller om juleaften på hjemmet, hvor vognen fra jomfruklosteret kom forbi med mange små pakker, som skulle lægges på julebordet til børnene.

En anden festdag var pastor Tolstrups fødselsdag 18. november, hvor Det adelige Jomfrukloster igen var sponsor, denne gang for selve festmiddagen. Det var svært at styre børnenes utålmodighed frem mod det øjeblik, hvor klosterets gamle tjener Johansen kom asende op ad bakken med trækvognen, og forventningen blev afløst af glæde og begejstring over alle de dejlige sager, han pakkede ud. Der var risengrød og øl, der var smør, kanel, sukker, kalvesteg, brune kartofler med sovs og til sidst to lange, hjemmebagte sigtebrød. Man ser for sig glæden i øjnene på disse unge piger, der ikke var vant til den kost, selvom frk. Molbech havde indrettet børnehjemmet som et rigtigt privathjem og selv var som en mor for sin børneflokk.

"PRIORIINDEN"

Klosterets damer holdt sig som beskrevet ikke for selv, men holdt tværtimod af selskabelighed. En af de rigtig store fester var klosterets 200-års jubilæum i 1899. I festmiddagen deltog 62 damer og herrer, der foruden klosterets ledelse og beboere bl.a. talte justitsminister Rump, embedsmænd, klosterets præst, læge, godsforvalter, amtmænd, professor J. Kornerup og jubilæumsskriftets forfatter Louis Bobé. Her bestod middagen af skildpaddesuppe, fiskefilet med østers, dyreryg, tunge m. ærter, hummer i mayonnaise, kylling med salat, slikasparges og isdessert. Plus gode vine naturligvis.⁷⁴

Man inviterede også gerne byens honoratiores til andre middage i Riddersalen, og en af de faste traditioner var festmiddagen på en af juledagene. Forfatteren Erik Pontoppidan, hvis far var præst ved Himmelev Kirke fra 1898 til 1912, oplevede en af disse festdage kort efter århundredeskiftet. 1. Juledag om eftermiddagen holdt man selvfølgelig gudstjeneste i Klosterkirken. Her samledes priorinde frøken Bluhme og konventualinderne Skeel, Walterstorff, Neergaard og de andre damer med deres kammerpiger som et levende billede på den aristokratiske patina over den stille idyl, der altid hvilede over klosteret.

Bagefter var det slut med den rolige idyl, for en af juledagene kom det store rykind til den traditionelle julemiddag. Så blev klosterets fine, gamle sølvsager hentet frem fra ege-

Figur 32. Roskilde Børnehjem i egen bygning på adressen Kastelsvej 2. Lederen gennem 25 år, frk. Antonie Molbech, ses stående mellem vinduerne. Hun var højt elsket af børnene. Foto: Roskilde Lokalehistoriske Arkiv.

træsskabene. De tykke lysestager, fornemme fade og tunge kander blev båret ind og sat på det store spisebord, og Riddersalens malmkroner med de mange levende lys blev tændt, så guldrammerne og ordnerne på salens mange portrætter af Skeeler og Jueller funkede festligt. Lige fra klosterets første år havde det været fast tradition, at disciplene fra latinskolen juleaften, Helligtrekongers- og Mortensaften kom og underholdt damerne med sang og musik. Det blev gerne belønnet med klingende mønt såvel som slik fra bordet og en godbid fra køkkenet. Julestemningen bredte sig omkring det smukke og veldækkede bord, hvor 30-40 festklædte gæster strålede om kap med lysene, mens rektor Hauch, politimesteren og provst Pontoppidan skiftedes til at udbringe en bordskål for klosteret og for dets damer. Politimesteren vakte gerne lidt munterhed, fordi han ofte havde lidt problemer med sine 'prioriteter' og fik lagt en stavelse for meget i "Priorinden" så hun blev tituleret "Prioriinden".⁷⁵ Jo, der kunne også være festligt indenfor, hos jomfruerne bag de røde mure.

Til daglig var der nu ikke noget unødvendigt ophøjet over priorinden, for selvom hun kørte til stationen i klosterets nye landauer med livréklædt kusk og tjener bag de sorte heste med sølvpletteret seletøj og blinkere mellem ørerne, så hjalp tjeneren hende bagefter ind i toget til København – i en tredjeklasses kupé.

Figur 33. Riddersalen med de smukke, historiske guldendertapeter, loftets 60 bibelmotiver og en betydelig portrætsamling. Den blåglaserede dør med de imponerende 1600-tals beslag fører ind til Priorindefløjen. Umiddelbart til venstre for døren fandt arkitekt M. Nyrop længangen i muren. Foto: Roskilde Kloster.

Figur 34. Priorinde Bluhme og ledsager med kusk og tjener, klar til en tur i klosterets nye Landauer fra 1903. Ligesom tjeneren bærer kuskens livré med sort kjole med guldsnøre og forsøvede knapper. Foto: Roskilde Kloster.

NOGET OM KONER OG DAMER

Oppe på Sankt Jørgensbjerg lå Børneasylet, der hver dag fik besøg af 30-60 børn. Anna Hansen Holsting, der fra 1902 til 1910 var asyldbestyrerinde, fortæller, at en kreds af byens kvinder, heriblandt damerne fra Det adelige Jomfrukloster, havde dannet en forening, hvor de bl.a. syede tøj til børnene, og de lokale 'Damernes Magasiner' donerede gavmildt materialer til formålet, som straks blev omsat til fine julegaver. Pigerne fik kjoler, undertøj og linned dvs. hørduge og -sengetøj, mens drengene fik bluser, bukser og strømper. I vore dage vækker bløde pakker måske ikke den store begejstring, men her blev de garanteret modtaget med taknemmelighed.

En dag kom en af asyldrengene løbende ind til bestyrerinden og sagde forpustet: "Frøken, der står to koner ude i forstuen". Det viste sig at være to af damerne fra klosteret, frøken Skeel og frøken Roepstorff, der var kommet på besøg, sikkert i forbindelse med syprojektet. De kunne jo ikke undgå at høre, hvad drengen havde sagt, og de mente nok, at han kunne trænge til lidt undervisning i passende sprogbrug. Drengen blev derfor venligt men bestemt belært af bestyrerinden om, at det ikke hed to koner, men damer. Et par dage efter kom drengen igen løbende ind og meldte, at der stod en dame ude i gangen. Da bestyrerinden kom ud til damen, viste det sig at være den gamle fiskerkone Maren Sofie med fisk.⁷⁶ – Børn har heldigvis svært ved at kende forskel på kong Salomon og Jørgen Hattemager.

Konventualinderne kom gerne uden for klosterets beskyttende mure. De kunne klæde sig pænt på i deres bedste kjoler og deltage i byens større begivenheder. I oktober 1912 ville byen markere 500-året for dronning Margrethe 1.'s død.

Figur 35. Det adelige Jomfruklosters ordenstegn indstiftet af kong Frederik 7. i 1861. Mål inkl. sløjfe H x B: 8,5x13,5 cm. Foto: Roskilde Kloster.

Det blev fejret med foredrag af professor Jacob Kornerup (1825-1913) i Domkirken, og efterfølgende fest om aftenen på Hotel Prindsen. Her lyste de adelige damer op med deres brede, luerøde ordensbånd på de sorte silkekjoler.⁷⁷

RØDGRØDSBAL OG DEN SNEDIGE VÆGTER

Klosteret har lige fra begyndelsen haft en portner, i 1787 endda to, mens vægteren først optræder i folketællingerne fra 1834 og frem. Hans opgave var hver nat at gå en runde på klosteret, og hver hele time skulle han råbe, hvad klokken var. Ikke så meget fordi damerne havde brug for at vide tidspunktet, men mere som en sikkerhed for, at han nu også gik sin runde. Hvert år i august holdt Sankt Hans Hospital sit berømte rødgrødsbal, der fra starten af 1900-tallet fandt sted på Danseestraden i Kæpskoven mellem mandsplejen og Kurhuset igennem mindst 30 år.⁷⁸ Det omfattede aftensmad, kaffe og brød og sluttede med rødgrød, inden musikdirektør Chr. Sørensen og hans orkester overtog scenen. Det ville vægteren Hans frygtelig gerne med til, men han skulle jo gå sin timerunde hele natten. Nu var Hans en opfindsom fyr, så da alle vinduerne i damernes lejligheder stod åbne i den lune sommernat, startede han ved det første vindue med at råbe: Klokken er slagen ti, og ved det næste vindue: Klokken er slagen 11 og sådan fortsatte han med kl. 12, ét osv., og derefter kunne han skynde sig til rødgrødsbal. Næste morgen, da damerne mødtes ved morgenbordet, kunne Hans Vægter stå uden for døren og høre den ene sige: *"Jeg tror vægteren sov i nat, jeg hørte ham ikke klokken 11."* En anden ville protestere: *"Jo, jeg hørte ham kl. 11"*, og én kunne bekræfte kl. 12. Men den ældste af damerne sagde: *"Jeg hørte nok, at Hans Vægter råbte klokken er slagen ét – jeg syntes nu ikke, jeg havde sovet – men min hukommelse er heller ikke så god mere."*

Så havde vægteren sit alibi i orden og fik ikke ballade over sit snyderi. Det havde været et dejligt rødgrødsbal, og nu kunne han gå til sit hummer og få sovet. Under 2. Verdenskrig begyndte arrangementet på grund af udgangsforbuddet allerede om eftermiddagen. Erik Budtz-Olsen skriver i et brev til klosteret, at vægteren Hans er identisk med hans kones oldefar, Hans "Post" Jensen.⁷⁹

MYTTER I KLOSTERET – EN SAG FOR HØJESTERET

Netop den gruppe konventualinder, der på figur 28 ses sidde i hyggeligt strikkesamvær i Hjørnestuen, blev nogle år senere involveret i en strid, der på bizar vis endte i Højesteret.

Som det gælder for regenter, gjaldt det også for priorinder, at de normalt blev siddende til de døde. Priorinde Bluhme, som ses længst til højre, var i 1913 blevet 95 år og magtede ikke længere sine opgaver som priorinde. Man skulle derfor finde en afløser, og samtidig opretholde den abdicerende priorindes status og privilegier.⁸⁰ Som nævnt var det Patronatet sammen med de fire konventualinder med højest anciennitet, der havde den fundatsmæssige ret til at vælge ny priorinde. Disse fire var frøkenerne Marie von Hede-
mann, Jutta Hegermann-Lindenchrone, Caroline von Walters-
torff og Nelly Dorothea Skeel. Den sidste var søster til patron,
kammerjunker Christen Skeel.

Patronatet foreslog de fire konventualinderne at vælge en priorinde inden for deres egen kreds. Det afslog de, idet de mente, at valget af en adelig enke havde første prioritet. Frk. Hedemann bragte derefter enkebaronesse Anne Rosenkrantz f. Juel i forslag. Ved det efterfølgende valg fik enkebaronessen tre ja-stemmer, mens patronerne og Nelly Skeel stemte nej. Stillingen var dermed uafgjort. Patronatet hævdede nu, at næste skridt måtte være et valg mellem de fire konventualinder, og de bragte derfor Nelly Skeel i forslag – blandt andet med den begrundelse, at hun var indskrevet på en af de Skeelske patronpladser, og derfor kunne afgive en passende bolig til den afgående priorinde. Ved valget fik hun kun sin egen og de to patroners stemmer (hvoraf den ene altså var hendes egen bror). Af de tre andre konventualinder stemte én nej og to blankt. Patronatet godkendte valget – men hermed var sagen på ingen måde afgjort.

Nelly Skeel var mildt sagt ikke populær blandt sine medkonventualinder. Blandt andet afskaffede hun den hidtidige kutyme, der tillod damerne at tage venner og familie med på tur i klosterets vogn. Konventualinderne anså hende for *lidet afholdt og uskikket til at stå for deres husholdning*, og en af damerne fraflyttede simpelthen klosteret i protest. Misstemningen blev så stor, at de tre ældste konventualinder klagede til Justitsministeriet, som endte med at erklære valget for ugyldigt med den begrundelse, at Nelly Skeel kun havde fået sin egen stemme blandt de fire stemmeberettigede konventualinder. Denne afgørelse ville Patronatet ikke acceptere, og de indbragte derfor sagen for retten. Efter anke til Højesteret faldt afgørelsen den 31. oktober 1916 – til fordel for Patronatet og priorinde Skeel.⁸¹ En tre år lang konflikt var slut, men misstemningen har sikkert været et stykke tid endnu. Nelly Skeel var priorinde fra 1914-28.

Figur 36. Nelly Dorothea Skeel, priorinde 1914-1928.
Foto: Jakob Zeuner.

FESTLIGE BEGRAVELSER

Man forestiller sig ikke umiddelbart, at en begravelse skulle være noget at se frem til, men det gjorde man i 1700-tallet. De kongelige begravelser var virkelige festdage, hvor den ellers stille købstad vågnede til live. Men mindre kunne også gøre det, og selv en adelige priorindes eller konventualindes bortgang var noget, der satte byen i bevægelse – på flere måder. Tidligere havde klosterets beboere et tæt forhold til Roskilde Domkirke. Det var her, de blev begravet som et bevis for deres sociale status. Klosteret havde sit eget kapel i kirken – Sankt Andreas Kapel – som Berte Skeel købte i år 1700 til gravkapel for priorinder og konventualinder. Det ligger på kirkens nordside mellem Christian 4.s og Sankt Birgitte Kapel, hvor Dronning Margrethe 2.s sarkofag står. Efter at klosteret havde overtaget kapellet, blev der indrettet en hvælvet gravkælder.⁸² En smukt formet tavle af gotlandsk kalksten, der i sin tid var opsat i kapellet, er nu indmuret indvendigt i klosterkirkens østvæg. Øverst på stenen ses Rosenkrantzernes og Skeelernes våbenskjolde, og indskriften lyder:

"Høyædle og velbaarne Frue Berte Skeel, sal. General-Leütnant Her Niels Rosenkrantz til Zelsø have kjøbt og betalt dette Capel af Roschilde Domkirche og gifvet med all sin Brug til Roschilde Jomfrue Kloster, som det nu forefindes med Begravelse, Stolestæd og Pulpitur, som saalænge Jomfru-Klosteret er til, skal høre det til efter Kongl. Confirmation Anno 1700."

Pulpituret for klosterets damer og stolestader til deres piger var indrettet foran kisterne i Sankt Andreas Kapel. Der var nu ikke udelt begejstring blandt damerne over placeringen af deres pulpitur, for man kunne dårligt høre gudstjenene-

Figur 37. Roskilde Domkirkes indre med de nu nedtagne pulpitter. Roskilde Klosters pulpitur og det gamle stoleværk er nr. 2 fra venstre. Det var udsmykket med ende-topstykker og figurer over gesimsen (ses ikke) samt hængestykker. Stik af G.C. Schule efter tegning af C. Giessing omk. 1785. Det Kongelige Bibliotek.

Figur 38. Et pulpiturtopstykke med initialerne FBS for "Fru Berte Skeel". Domkirke-museet under ROMU. Foto: Søren Lyder Jacobsen/Roskilde Kloster.

sten, så i 1705 blev pulpituret i kapellet flyttet hen i 3. arkade fra vest, hvor også kongestolen senere flyttede hen.⁸³

Midt i 1800-tallet gik domkirken under ledelse af kirkeværge Steen Friis i gang med en stor restaurering, som trods protester fra klosteret endte med, at såvel klosterets pulpitur som to andre af kirkens pulpiturer blev fjernet. Med sig fra det fjernede pulpitur fik man fire alliancevåben – malet på træ, som kan ses på hovedtrappens repos på 1. sal i Hovedbygningen sammen med tre lignende våben.⁸⁴ Siden 1861 har klosteret dog rådet over sin egen lukkede stol eller loge i den nordre omgang ved siden af Christian 4.s kongestol, og man benytter stadig sine 16 pladser, især ved store arrangementer og julegudstjenester.

Når en af damerne på klosteret var død, blev liget gjort i stand og lagt på lit-de-parade i salen, som var dekoreret med sort klæde. Tjenestefolkene holdt vagt natten igennem, mens vokslys brændte omkring kisten. Da Margrethe Ulfeldt døde 1. maj 1703 indkøbte klosteret sørgeklæder til priorinden og alle klosterets konventualinder, som de bar i et helt år for at ære hendes minde.

Hvis en konventualinde ikke skulle stedes til hvile i familiegravstedet, havde hun ret til fri begravelse på klosterets regning. Selvom bisættelsen skulle ske i klosterregi, så foretrak de, der kunne, ofte en selvbetalt begravelse, hvor der ikke blev sparet på forarbejdning af kiste og andet udstyr. Indtil 1758 forblev kisterne nemlig stående i kapellet til offentligt skue, og på dette tidspunkt stod der 13 læderbetruk-

Figur 39. 1764. Begravelsesoptog på vej mod Roskilde Domkirke. Umiddelbart til højre for Christian 4.s re-næssancekapel ligger Sankt Andreas Kapellet. Den Danske Atlas.

ne kister med inskriptionsplader af bly i selve Sankt Andreas Kapel, mens 15 kister var anbragt i krypten nedenunder.

Efter lit-de-parade kunne man gå i gang med den officielle begravelsesceremoni, som var noget af et udstyrs- og til-løbsstykke. Klokkerne i Vor Frue Kirke, Sankt Laurentii kir-ke-tårnet samt Domkirkens store og små klokker blev sat i spil, så ingen var i tvivl om, at et større optog var på vej. Byens ligbærerlaug eller disciple fra Katedralskolens ældste klasser var indlejet som bærere. Der skulle være 16 i alt. Efter en sørgehøjtidelighed i klosterkirken gik man i procession gennem byen mod Domkirken, der var smukt pyntet med lange, sorte sørgeflor på alteret og lys i de store vokskærter. Her stod også den afdødes våbenskjold synligt for alle. Ki-sten var pyntet med ligbærerlaugets fine klæde med sølvkvaster eller fra 1798 med klosterets eget ligklæde. Kate-dralskolens disciple sang, stående bag kisten.

Efter begravelseshøjtideligheden begyndte den del af da-gen, som de fleste havde set hen til. Iført sørgekapper havde tjenestefolkene kørt rundt i byen i klosterets karet med flag-rende sørgefaner for at byde byens honoratiores "til lig", som det hed. Det var ikke noget let job, for alle steder blev de budt på en forfriskning, oftest af den spirituøse slags, så som dagen skred frem, nåede stemningen i vognen studentikose dimensioner. Byens honoratiores mødte hjertens gerne op, for efter bisættelsen blev de sammen med priorinden og konventualinderne samt den afdødes familie budt til mid-dag i Riddersalen, mens tjenestefolkene og ligbærerne mød-tes i folkestuen til gravøl. Der blev serveret både lam og små-grise, hvidvin og rødvin, brændevin og søde sager. Som regel forløb alt forholdsvis roligt. Kun et par enkelte gang måtte politiet hjælpe til med at dæmpe gemytterne efter fe-sten hos tjenestefolkene og sørge for orden om natten. Den ene gang var årsagen til, at det kunne udarte sig, sikkert manglende opsyn fra autoriteten – det var nemlig priorinde Møsting, der lå i kisten. Da hendes søster døde to måneder senere, sad to betjente vagt natten igennem for at undgå en gentagelse.⁸⁵

Hvis ikke begravelsen skulle ske fra hjembyen eller Dom-kirken, fandt den sted under mere beskedne forhold i klostere-tens egen kirke. Her blev kisten anbragt på bukke, dækket med to lagner. På kisten anbragtes en speciel begravelsespu-den med konventualindens ordenstegn. Når den sidste salme var sunget, gik den sidstankomne konventualinde op og tog puden, idet hun ventede på, at kistebærerne var på plads,

Figur 40. Den afdødes or-denstegn anbragt på be-gravelsespuden. Foto: Søren Lyder Jacobsen/Roskilde Kloster.

inden hun fulgte efter kisten ud af kirken og hen ad Kirkegangen. Når kisten passerede døren ind til Riddersalen, blev puden med ordenen afleveret. Den skulle ikke gerne med i rustvognen.⁸⁶

Når begravelsen var overstået, blev boet registreret og vurderet. Herefter skulle der holdes auktion over den døde efterladte effekter. Byens tamburmajors fik derfor ordre til at annoncere auktionen i Roskilde By og på Sankt Jørgensbjerg og samtidig opslå auktionsplakater.

Fra slutningen af det 19. århundrede kunne man undlade at køre byen rundt for at byde til lig eller opslå plakater, men nøjes med at avertere i byens aviser.

En af klosterets første konventualinder, Christiane Rodsteen Sparre, der døde i 1758, var også den sidste, der blev bisat i selve Sankt Andreas Kapel. Herefter blev priorinder og konventualinder ikke længere bisat inde i domkirken, men blev begravet på den daværende kirkegård umiddelbart nord for kapellet.

I 1827 blev alle 28 kister fra kapellet og krypten flyttet ud på kirkegården, og til trods for ordene om at kapellet var til rådighed "*saalænge Jomfru-Klosteret er til*", så blev krypten fyldt op og kapellet overgik til kirken.⁸⁷ Året efter, i 1828, erhvervede klosteret sin egen begravelsesplads på Gråbrødre Kirkegård, og derefter foregik alle begravelser her. Kisterne fra domkirkens kirkegård blev flyttet hertil og genbegravet. De kister, der bar ejernes navne, fik individuelle grave med en hvid marmor-navneplade, mens et antal uidentificerbare kister kom i en fællesgrav. Charlotte Amalia Due og Berte Elisabeth Due, som begge optræder på skemaet over de første konventualinder, døde i hhv. 1705 og 1716. I 1827 var deres kister blevet flyttet ud på domkirkegården, hvor messing-navnepladerne blev fundet under udgravninger på domkirkepladsen i 1892 og nu opbevares de i domkirkens museum.⁸⁸

Konventualinderne var ikke de eneste med tilknytning til klosteret, der fandt det sidste hvilested på Gråbrødre Kirkegård. Det var ikke ualmindeligt, at tjenestefolkene kunne fejre både 25- og 40-års jubilæum, så da portner og bykarl Johannes Andersen døde i 1894 efter mange år i klosterets tjeneste, blev han begravet på Gråbrødre Kirkegård, og på hans gravsted satte klosteret en sten med teksten: "*I 44 År Portner ved Roskilde adelige Jomfrukloster.*"⁸⁹

Pladsen på Gråbrødre Kirkegård blev nyindrettet i 1967, og i den anledning blev de individuelle grave sløjfet og en ny, fælles mindesten sat over de afdøde konventualinder.

Figur 41. Konventualinder-
nes fælles gravsted fra
1967 på Gråbrødre Kirke-
gård, Roskilde. Foto: Søren
Lyder Jacobsen/Roskilde
Kloster.